

Smisao za rizik kao dio poduzetničke kompetencije

Mirko Smoljić, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
10 000 Zagreb, Donje Svetice 38, Republika Hrvatska
Tel: + 385 1 4569 027, Fax: +385 1 4569 085, e-mail: s.mirko00@gmail.com

Sažetak

Smisao za rizik jedna je od osnovnih karakteristika poduzetničke kompetencije i taj smisao može presudno utjecati kod odluke poduzetnika da započne svoj poduzetnički pothvat. Poduzetnička se kompetencija može naučiti, razvijati i usavršavati, ali urođeni smisao i hrabrost u preuzimanju poduzetničkog rizika razlikuje se od osobe do osobe. Prijašnja iskustva i nova znanja mogu pojačati smisao za rizik jer na taj način poduzetnik može realnije sagledati očekivane rizike u poslovnom pothvatu.

Kako je rizik vjerojatnost negativnog rezultata proizašlog iz nekih aktivnosti, poduzetnik se suočava s četiri tipa rizika: financijskim, rizikom karijere, obiteljskim, društvenim i psihološkim rizikom. Budući da je poduzetništvo jedinstveno zanimanje kojeg karakterizira preuzimanje rizika, učinjeni su mnogi pokušaji da se taj rizik mjeri pa neka istraživanja povezuju spol, kulturološku pozadinu, razinu razvijenog posla i vrstu posla sa sklonošću prema riziku. Pristup razvoju posla u određenom životnom ciklusu otkriva da se sklonost riziku mijenja tijekom vremena pa su tako menadžeri s prijašnjim iskustvom skloniji manjem riziku i povećanom oprezu.

Neizvjesnost je rizik koji se ne može predvidjeti ili kontrolirati jer na primjer promjene u potražnji, promjene u vladinim politikama, globalnim kretanjima, a slijedom toga i profit i gubici, nose znak nepredviđenog rizika koji proistječe iz cikličkih, strukturalnih promjena ekonomske politike.

Ključne riječi: *Poduzetništvo, poduzetnički rizik, poduzetnička kompetencija*

1. Uvod

Mentalna napetost, stres, anksioznost i drugi mentalni čimbenici imaju mnoge štetne utjecaje kod početka i nastavka poduzetničke djelatnosti jer je poduzetnik stalno suočen s rizikom neuspjeha. Rizik u velikoj mjeri utječe na poduzetništvo. Nakon odabira cilja, poduzetnik ga pokušava ostvariti, a što je veći cilj, veći je i rizik.

U kontekstu Europskog kvalifikacijskog okvira kompetencije su opisane kao odgovornost i samostalnost u poduzetničkom poduzimanju, a označavaju sposobnost primjene znanja, vještina i osobnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti, na radnom mjestu ili tijekom učenja, kao i u privatnom i profesionalnom razvoju.

Poduzetnička kompetencija podrazumijeva smisao za inicijativu i poduzetništvo, a time i za rizik u donošenju odluka. Ona uključuje radoznalost, entuzijizam, samostalnost, samoostvarenje, samopouzdanje, ustrajnost, povjerenje i smisao za rizik.

Poduzetništvo ima aktivnu i pasivnu komponentu, odnosno ono uključuje sklonost da sami unosimo promjene te sposobnost da prihvaćamo, podržavamo i prilagođavamo inovacije vanjskih

faktora. Poduzetništvo podrazumijeva prihvaćanje odgovornosti za vlastite postupke, bilo pozitivne ili negativne, razvijanje strateške vizije, postavljanje ciljeva i njihovo postizanje te motiviranost za njihov uspjeh kroz saznanja o raspoloživim mogućnostima kako bi se prepoznale one koje odgovaraju vlastitim osobnim, profesionalnim i/ili poslovnim aktivnostima.

U tom smislu važne su poduzetničke vještine planiranja, organiziranja, analiziranja, komuniciranja, obavljanja, izvještavanja, ocjenjivanja i bilježenja, vještine stvaranja projekata i njihove provedbe, sposobnost kooperativnog rada i fleksibilnosti u sklopu tima, sposobnost prepoznavanja vlastitih prednosti i slabosti, sposobnost proaktivnog djelovanja i pozitivno reagiranje na promjene, kao i sposobnost procjenjivanja i preuzimanja rizika kada je to opravdano.

Osnovni cilj razvoja poduzetničke kompetencije učenika jest razvoj osobina ličnosti, znanja, vještina, sposobnosti i stavova potrebnih za djelovanje pojedinca kao uspješne poduzetne osobe. Poduzetnička kompetencija uključuje razvoj učenika kao poduzimljivih, kreativnih i samostalnih osoba spremnih na prihvaćanje promjena i preuzimanje rizika, kao pojedinaca s razvijenim socijalnim i komunikacijskim sposobnostima i temeljnim znanjima iz područja gospodarstva i vođenja poslova. U osnovi razvoja poduzetničke kompetencije, kao međupredmetne teme koja se razvija u svim predmetima, jest razvoj poduzetne osobe osposobljene za uočavanje prilika u kojima svoje ideje mogu pretvoriti u djelatnost ili pothvat u različitim situacijama: obrazovanju, radu i životu općenito.

Ciljevi razvoja poduzetničkih kompetencija kod učenika jesu: osposobljenost za postavljanje, vrednovanje i ostvarivanje osobnih ciljeva; planiranje vlastitog rada i ostvarivanja planova; razvijanje inicijative, ustrajnost u aktivnostima, posebno u učenju; osposobljenost za prilagođavanje novim situacijama, idejama i tehnologijama; razvijanje stvaralačkog pristupa prema izazovima i promjenama, stresovima i sukobima te natjecanju; razvijanje vještine vrednovanja drugih i samovrednovanja te kritičkog odnosa prema vlastitom uspjehu, odnosno neuspjehu; razvijanje samostalnosti, samopouzdanja i osobnog integriteta; upoznavanje poslovnog života i zanimanja u neposrednoj okolini i društvu; stjecanje temeljnih znanja u području gospodarstva i vođenja poslova, te promišljanja značaja mogućnosti samozapošljavanja.

2. Poduzetništvo, neizvjesnost i rizik

2.1 Veza između rizika i poduzetništva

Veza između rizika i poduzetništva uspostavljena je u 17. stoljeću, kad je poduzetnik postao osoba koja je ulazila u ugovorne odnose s vladom za izvršenje određenih usluga ili snabdijevanje ugovorenom robom. Dok je ugovorena cijena bila fiksna, profit ili gubitak pripadao je poduzetniku. Poznati ekonomist Richard Cantillon razvio je jednu od ranih teorija poduzetnika. On je uvidio da poduzetnik mora prihvatiti rizik, posebno trgovac, farmer, zanatlija i ostali samostalni proizvođači, kupujući po poznatoj cijeni, a prodajući po nepoznatoj cijeni i radeći s rizikom.

U 18. stoljeću, razlikuju se osobe koje imaju kapital od osoba koje kapital trebaju. Drugim riječima, poduzetnik se razlikuje od osobe koja ima kapital i želi ga povećati. Suština ovog razlikovanja vezana je uz industrijalizaciju koja se proširila po čitavom svijetu. U kasnom 19. i ranom 20. stoljeću poduzetnik nije bio distanciran od menadžera i promatran je u svjetlu ekonomske perspektive. Poduzetnik organizira poslovanje i posluje u poduzeću za svoj osobni dobitak.

Plaća tržišnu cijenu za sirovine potrebne za posao, za korištenje zemljišta, svoje zaposlene i za kapital koji posuđuje. On koristi svoju osobnu inicijativu, maštu i intelekt pri planiranju, organiziranju i administriranju poduzeća te ulaže svoju inovativnost.

Sredinom 20. stoljeća značenje poduzetnika prerasta u inovatora. Koncept inovativnosti i novina vrlo je prisutan pri definiranju poduzetnika. Funkcija poduzetnika jest upotrijebiti tehnološki mogućnosti za proizvodnju novih roba ili proizvodnju starih na novi način, otvaranje novih mogućnosti uvođenjem novih materijala, novih načina proizvodnje, itd.

Očito je da je poduzetništvo tijesno povezano s intenzivnim promjenama u tehnologiji, ekonomiji, politici te sociokulturnim i institucionalnim dostignućima u društvu. Danas smo svjedoci izuzetnih promjena u svim tim područjima koje nagovještavaju još veće, dublje i brže promjene.

One će se neizostavno odvijati u vezi s promjenama u poduzetništvu, u teoriji i u praksi. Koristeći se različitim definicijama poduzetništva možemo zaključiti da poduzetništvo znači različite stvari od različitih ljudi i može se sagledati s različitih aspekata. No, ipak te definicije imaju nešto zajedničko a to je: rizik, osvajanje, kreativnost, neovisnost i nagrada.

2.2 Oblici i vrste rizika

Rizik ima četiri osnovna značenja: općenito značenje – upućuje na opasnost od nastupa nekog događaja koji se nije očekivao i koji je izazvao neku štetu ili gubitak; rizik u poslovnom životu poduzeća prouzrokovan lošim odlukama, zakazivanjem ljudskog činitelja ili nekim nepredvidivim događajem; rizik na polju poslovnih financija, opasnost da posao pođe pogrešnim putem i da prouzroči štetu ili gubitak u financijskom poslovanju i rizik u smislu osiguranja od opasnosti koje obavlja određena osiguravajuća tvrtka.

Rizici se mogu različito klasificirati, ovisno o tome kako se promatraju i s obzirom na to za što je rizik vezan. Tako se može govoriti o poslovnom i neposlovnom riziku, prenosivim i neprenosivim rizicima i slično.

Prenosivi su rizici su oni koji se mogu prenositi na profesionalne osiguravajuće tvrtke uz odgovarajuće uvjete. Ti uvjeti su: mogućnost identificiranja opasnog događaja koji bi se mogao dogoditi i imati štetne posljedice; ponavljanje nastupa istovjetnog budućeg događaja sa štetnim posljedicama; postojanje mnogobrojnih subjekata koji su ugroženi opasnošću od nastupa istovjetnog događaja; kao i postojanje vremenske i prostorne rasprostranjenosti mogućih događaja i subjekata koje oni pogađaju.

Neprenosivi su rizici oni koji se ne mogu prenositi na osiguravajuću tvrtku, već ih mora snositi svaki subjekt koji je njime pogođen. Ovi rizici nastaju kao posljedica jedinstvenog događaja koji se samo jednom pojavljuje s posve istim značajkama. Iako se neke štete mogu ponavljati, one se ne ponavljaju prema zakonu velikih brojeva, a to onemogućava prosudbu vjerojatnosti. Riječ je o događajima koji su karakteristični za neku gospodarsku granu, struku pa i funkciju u poduzeću. Neprenosivi rizici javljaju se uglavnom unutar poduzeća, ali i izvan poduzeća kao djelovanje iz njegova okruženja. Ti se rizici kontroliraju instrumentima politike rizika samog poduzeća. Ona obuhvaća određene mjere koje umanjuju opasnosti i omogućavaju stvaranje pričuve sredstava za pokriće negativnih posljedica. Poslovni rizik (engl. business risk) je rizik ostvarivanja bruto financijskog rezultata poduzeća.

Očituje se u opasnosti da se raznim poslovnim aktivnostima ne ostvari očekivano i željeno te vjerojatnosti da nastupi nešto nepredviđeno što negativno utječe na poslovanje. To nešto može biti uzrokovano nepredvidivim i neponovljivim događajem, mogućnošću kadrovske promašaja, pogrešne odluke i slično. Uzroci neponovljivih ili nepredvidivih nepoželjnih događaja mogu biti u radu i poslovanju poduzeća te posljedica prijašnjih i sadašnjih odluka ili njihove loše prosudbe ili negativnih utjecaja vanjskih činitelja, njihove nepredvidivosti ili loših prosudbi o njihovu značenju.

Unutarnji poslovno-razvojni rizici proistječu iz opasnosti unutar samog poduzeća u procesu rada, poslovanja i razvoja te vođenja i upravljanja poduzećem, u nepredvidivim ili zanemarenim mogućnostima raznih događaja. Najčešće se pojavljuje u svezi s organizacijom poduzeća, strukturom sredstava i djelatnika, proizvodnjom roba, tj. uporabnih vrijednosti za drugoga te u svezi s manipuliranjem robama.

Rizik organizacije poduzeća poseban je rizik koji se sastoji u opasnosti da organizacija ne odgovara uvjetima i potrebama odgovarajućeg poduzeća. Rizik strukture imovine poduzeća predstavlja dio poslovnog rizika poduzeća, a proizlazi iz analize poslovanja i same bilance poduzeća. On se najčešće prikazuje kroz kvantitativni i kvalitativni rizik. Rizik kadrova očituje se u opasnosti da će poduzeće biti oštećeno zbog neodgovarajuće strukture djelatnika, njihove stručne nesposobnosti ili umanjene sposobnosti ili nemotiviranosti za rad zbog loše stimulacije i sl.

Robni rizik očituje se u određivanju količine, kvalitete i vrednovanja robe, a najčešće se pojavljuje pri skladištenju, kao kvarenje, kalo, lom, prirodni gubitak, nepažnja u rukovanju, krađa, uništenje i slično.

Rizik uporabe resursa proizlazi iz opasnosti da pojedini resursi nisu dovoljno iskorišteni, da su nepravilno korišteni suprotno tehničkim pravilima ili da pojedini međusobno povezani i komplementarni resursi nisu dovoljno kvantitativno i kvalitativno usklađeni.

Rizik ulaganja kapitala vezan je za svako ulaganje u gospodarstvo. On je neizbježan pratitelj svakog ulaganja gospodarskih subjekata i spada u neprenosive poslovne rizike.

Rizik uspješnosti vezan je za profitabilnost i predstavlja opasnost da se iz bilo kojeg razloga ne ostvari očekivana stopa povrata na uloženi kapital.

Rizik inovacija proizlazi iz nesigurnosti, odnosno opasnosti da inovacija neće biti prihvatljiva ili da se njenom primjenom ne ostvari očekivani rezultat. Inovativna aktivnost jedna je od najrizičnijih aktivnosti, posebno ako se temelji na znanosti, odnosno ako je riječ o epohalnoj ili revolucionarnoj inovaciji i ako se događa u tehnologiji.

Vanjski poslovno-razvojni rizici jesu oni rizici koji imaju izvorište izvan poduzeća, odnosno u njihovu okruženju. Među vanjskim poslovnim rizicima ističu se: gospodarski rizik, tržišni rizici, rizik provedbe kupoprodajnog ugovora, prijevozni rizici, izvozni rizici, politički rizici i politički rizik zemlje. Gospodarski rizik označuje opasnost od nemogućnosti naplate prodane robe. To se može odnositi na robu prodanu domaćim kupcima, ali i robu prodanu u inozemstvo pa se u tom smislu može smatrati i izvoznim rizikom. Može se dogoditi da poduzeće počne proizvoditi robu, a kupac odustane od ugovora. Teži je slučaj ako se radi o robi po narudžbi, a ne standardnoj robi koja bi se mogla prodati drugima.

Tržišni rizici proizlaze iz različitih strana funkcije trgovine. Mogu biti apsolutni i relativni, prostorni i vremenski, kvantitativni i kvalitativni. Tako se apsolutni tržišni rizik događa onda kada na nekom tržištu u određeno vrijeme neku robu nije moguće nabaviti ili prodati, dok se relativni tržišni rizik događa onda kada se trgovačka funkcija ne može obavljati prema predviđanjima. Prostorni tržišni rizik proizlazi iz opasnosti od promašaja u izboru najpovoljnijeg nabavnog i/ili prodajnog tržišta, dok vremenski tržišni rizik predstavlja opasnost vremenskog promašaja najpovoljnijeg trenutka za nabavu ili prodaju. Upravo je ovaj vremenski tržišni rizik najvažniji jer izaziva sekundarne rizike kao što su: rizik vrijednosti, rizik rentabilnosti, rizik likvidnosti i slično.

Rizik izvršenja kupoprodajnog ugovora odnosi se na opasnost od neispunjenja obveza ugovorenih stranaka, što može nanijeti štetu prodavatelju, ali i kupcu. Prijevozni rizici predstavljaju opasnost vezanu za obavljanje prijevoza roba, a najčešće i prijevoznog sredstva. Izvozni rizici čine nepredvidiv, neponovljiv jedinstveni neočekivani događaj čija je posljedica šteta ili gubitak koji pogađa samo jedno poduzeće. Zbog toga je izvozni rizik neprenosiv rizik te ga izvoznik mora sam snositi.

ti. Ovisno o uzrocima koji su izazvali izvozni rizik, oni se mogu pojaviti kao gospodarski, političko-socijalni, valutni, tečajni, rizik konverzije, rizik transfera, itd.

Politički rizici nastaju aktivnošću državnih organa ili zbog nekih izvanrednih događaja u zemlji. Mogu nastati u vezi s prijevozom, štrajkom, radničkim nemirima ili terorizmom. Politički rizik zemlje odnosi se uglavnom na rizik izvoza robe ili kapitala u neku zemlju, a sastoji se u opasnosti da izvoznik neće moći naplatiti izvoz ili na drugi način doći do novca, zato što središnja banka zemlje uvoznika ne može to obaviti iz bilo kojeg razloga.

2.3. Upravljanje rizikom

Rizikom se mora upravljati, što znači da mu se mora pristupiti znalački, analitičko-kritički, uporabom odgovarajućih metoda i tehnika, selektivno i uz odgovarajuću politiku rizika u poduzeću. Danas je teško zamisliti uspješnog menadžera, posebno na višim razinama organizacijske strukture poduzeća koji neće obavljati i poduzetničke funkcije, kao što je vrlo teško naći uspješnog poduzetnika koji neće morati obavljati i određene menadžerske poslove. Ključni interes pri definiranju poduzetničko-menadžerskog rizika jest pitanje tko je taj koji preuzima rizik za poslovanje i razvoj (poduzetnik ili menadžer) i u čemu je bit tog rizika.

Postoje teoretičari koji misle da rizik ne snosi poduzetnik, već vlasnik kapitala. Točno je da u malim poduzećima rizik snosi vlasnik, ali je on u takvim poduzećima uglavnom i poduzetnik i menadžer. Dakle, sve tri funkcije sjedinjuju se u jednoj osobi. U tom slučaju rizik od poslovnog pothvata snosi vlasnik, kao vlasnik i kao poduzetnik.

Nešto je jasnija situacija u dioničkim društvima u kojima postoji više vlasnika dionica koji nisu poduzetnici ni menadžeri, a mnogi nisu čak ni djelatnici u društvu čiji su suvlasnici. Tu su poduzetnička i menadžerska funkcija potpuno odvojene od vlasničke, ali poslovni i razvojni rizik uvijek snose i vlasnici i poduzetnici.

Poduzetnici i menadžeri, odnosno poduzetnički menadžeri uglavnom i upravljaju rizikom. Unutar sveobuhvatnosti poslovnog i razvojnog rizika koji je vezan za funkcioniranje i razvoj poduzeća on se raspodjeljuje na pojedine poduzetnike koji upravljaju pojedinim dužnostima i djelatnostima u poduzeću u skladu s njihovim djelokrugom. No ta je podjela rizika individualizirana te istovremeno ne oslobađa glavnog poduzetnika ili menadžera poduzeća za čitavo područje rizika poduzeća.

Najveći rizik ove vrste najčešće je vezan za promjene, za inovacije tehnolojske, organizacijske, kadrovske i slične prirode. No, najveći poduzetničko - menadžerski rizik jest ne poduzimati promjene, ne inovirati, odnosno ne biti sposoban i spreman preuzeti rizik u poslovnim i razvojnim pothvatima.

Općenito vrijedi mišljenje da je poduzetništvo vrlo rizično, u čemu i jest njegov smisao.

3. Zaključak

U uvjetima tržišnog gospodarstva poduzetništvo i menadžment obilježavaju neizvjesnost i rizik u poslovanju i razvoju poduzeća. Jedan od glavnih prioriteta gospodarske politike mora biti jačanje poduzetništva te njegovo brže uključivanje u multilateralne trgovinske i gospodarske integracije jer konkurentna sposobnost gospodarskih subjekata značajno ovisi o stupnju usvojenosti poduzetničke kompetencije. Usvajanje smisla za rizik pri pokretanju poduzetničkog pothvata uvelike ovisi o cjelovitom usvajanju svih sadržaja poduzetničke kompetencije jer za većinu učenika formalno obrazovanje završava nakon srednje škole. Poduzetnik sa smislom za rizik, u upravljanju istim, pristupat će znalački, analitičko - kritički, uz upotrebu odgovarajućih metoda i tehnika, selektivno i uz odgovarajuću politiku rizika u konkretnom poslovnom okruženju.

Meaning of Risk as a Part of Entrepreneurial Competences

Abstract

The meaning of risk is one of the main characteristics of entrepreneurial competencies and the critical point that may affect the decision of entrepreneurs to start their entrepreneurial venture. Entrepreneurial competencies can be learned, developed and perfected, but an inborn sense and courage in taking the entrepreneurial risk of some people over others is often very different. Past experience and new knowledge can reinforce a sense of risk, because in this way an entrepreneur can realistically look at the expected risks in the business enterprise. As risk is the possibility of negative result in some activities, the entrepreneur is faced with four types of risk: financial, risk of career management, family, social and psychological risk. Since entrepreneurship is a unique profession characterized by risk-taking, many attempts are made to measure this risk and some studies link gender, cultural background, development level and kind of business with its propensity to risk. Approach to development of work in a particular life cycle reveals that the risk appetite changes over time so that managers with previous experience take less risks and are more prone to increased caution. Uncertainty is a risk that can not be predicted or controlled, because for example, changes in demand, changes in government policies, global trends and, consequently, profits and losses, carry with them unforeseen risks arising from cyclical, structural changes in economic policy.

Keywords: *Entrepreneurship, entrepreneurial risk, entrepreneurial competencies*

Literatura

1. Strategija učenja za poduzetništvo 2010. – 2014. „Poduzetna Hrvatska“, (2010) - http://www.e4e.com.hr/pdf/60_sjednica_vlade_rh_1.1_strategija.pdf, (access 18. 03. 2012.)
2. Zelena knjiga o poduzetništvu u Europi, (2003.) EU komisija, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0027en01.pdf, (access 20. 03. 2012.)
3. Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje, EU referentni okvir, (2004), EU komisija, http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_en.pdf, (access 20. 03. 2012.)
4. Oslo agenda, (2006), Dokument EU o poduzetničkoj edukaciji u Europi, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/doc/oslo_agenda_final_en.pdf, EU komisija, (access 21. 03. 2012.)
5. Hrvatski okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, MZOŠ, listopad 2011., ISBN 978-953-6569-76-2.
6. Albanese, R.: Competency-based management education, (1989.), *Journal of Management Development*. 8(2), 66-76.
7. Bahtijarević-Šiber, F., Sikavica, P., Pološki Vokić, N. : *Suvremeni menadžment*, (2008), Školska knjiga, Zagreb.
8. Heder, E., Smoljić, M., Tafra, V. : Nužnost implementacije poduzetničke kompetencije u kurikulum neformalnog obrazovanja, (2009), Zbornik radova 4. međunarodne konferencije „Neformalno obrazovanje i informalno učenje odraslih“, Šibenik, 29.-31. 5. 2009., Hrvatsko andragoško društvo, Zagreb. 73-81.
9. Hisrich, R., Peters, M. (1998), *Entrepreneurship*, 4th. Edition, Irwin McGraw-Hill, Boston
- Kolaković, M.: *Poduzetništvo u ekonomiji znanja*, (2006), Sinergija, Zagreb.